

1.01
Prejeto 28. 5. 2009

UDK 323.15(497.4)"1899"

Janz Cvirn *

"Želimo biti enakopravni in enakovredni državljani". Gregorčev predlog jezikovnega zakona za zaščito nacionalnih manjšin iz leta 1899

IZVLEČEK

Štajerski državnozborni poslanec Lavoslav Gregorec je od začetka svoje poslanske kariere (1887) v državnem zboru večkrat zagovarjal idejo "narodne avtonomije", ki naj bi jo dosegli s sprejemom izvršilnega zakona k členu XIX. državnega temeljnega zakona iz 21. 12. 1867. V državnem zboru je idejo narodne avtonomije podrobneje zagovarjal v govoru 3. maja 1887 in nato 17. aprila 1890. Spet jo je obnovil v času velike "jezikovne razprave" marca in aprila 1898, ki jo je spodbudila Thunova vlada. Svojo idejo je konkretiziral v obliki osnutka "jezikovnega zakona za zaščito nacionalnih manjšin", ki ga je državnemu zboru predal 16. decembra 1899. Njegov predlog je eden izmed najzanimivejših poskusov za rešitev jezikovnega in nacionalnega vprašanja v času naraščajočih nacionalnih konfliktov v Avstriji.

Ključne besede: Austro-Ogrska, nacionalni problemi, jezikovno vprašanje, Badenijske jezikovne naredbe, Binkoštni program, Lavoslav Gregorec

ABSTRACT

"WE WANT TO BE CITIZENS WITH EQUAL RIGHTS". GREGOREC'S PROPOSED LANGUAGE ACT FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES OF 1899

Since the beginning of his career as a Member of Parliament, Lavoslav Gregorec from Styria argued for the idea of "national autonomy" in the National Assembly many times, which was to be achieved by adopting an act implementing Article XIX of the Basic Act of 21 December 1867. He argued for the idea of national autonomy in more detail in his speech in the National Assembly on 3 May 1887 and then also on 17 April 1890. He restated his arguments in the time of the extensive "language discussion" in March and April 1898, encouraged by Thun's government. His ideas became more substantial when he prepared a draft "Language Act for the Protection of National Minorities", which he submitted to the National Assembly on 16 December 1899. His proposal was one of the most interesting attempts at solving the linguistic and national issues in the time of mounting national conflicts in Austria.

Key words: Austro-Hungary, national issues, language issue, Badeni Language Ordinances, Whitsun Programme, Lavoslav Gregorec

* Dr., redni prof., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za zgodovino, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: janez.cvirn@guest.arnes.si

Državnozborske volitve marca 1897, prve volitve na podlagi novega volilnega zakona, s katerim je vlada grofa Kasimira Badenija uvedla splošno (moško) volilno pravico v posebni peti kuriji (1896), so okrepile položaj strank nemških narodov in zmanjšale vpliv nemških liberalcev. "Kaj malo je manjkalo, da bi Slovani in ž njimi zvezani nemški konservativci, fevdalno veleposestvo in njih italijanski in romunski zavezniki razpolagali z nadpolovično večino."¹ Zaradi novega razmerja sil v državnem zboru Badeni ni mogel uresničiti svoje prvotne zamisli o oblikovanju "velike koalicije" z liberalnim predznakom, ki bi povezala Poljake, Čeha in nemško levico. Teža nalog, ki so bile pred vlado (sprejem državnega proračuna, dovolitev rekrutnega kontingenta in predvsem obnovitev gospodarske nagodbe z Ogrsko), je ministrskega predsednika primorala, da se je oprl predvsem na stranke nekdanjega "železnega obroča", torej na konservativno-slovanski blok, ki so mu (kot del kluba Slovansko krščanske narodne zveze) pripadali tudi slovenski poslanci.²

Glavne parlamentarne skupine 1897

	Parlamentarni klub	Št. poslancev
Koalicija	Poljski klub	58 + 1
	Češki klub	61
	Slovanska krščanska narodna zveza (SKNZ)	36
	Češki veleposestniki	19
	Klub centra	6
	Katoliška ljudska stranka	31
	Romunski klub	5
	Krščanski socialci	28
Opozicija	Ustavoverna veleposest	30
	Svobodno nemško združenje	15
	Napredni klub	33
	Nemška ljudska stranka	44
	Vsenemci	5
	Poljska krščanska ljudska stranka	6
	Poljska ljudska stranka	2
	Socialdemokrati	15

Da bi si za svojo politiko zagotovil podporo mladočehov, ki so bili z 61 poslanci najmočnejša stranka v parlamentu, se je Badeni odločil, da bo uredil jezikovne razmere na Češkem in Moravskem v skladu z njihovimi željami. Minister za uk in bogočastje baron Paul Gautsch-Frankenthurn in pravosodni minister Gleispach sta na seji vlade 2. aprila 1897 ministrskega predsednika svarila pred nepremišljenim korakom, toda samozavestni Badeni je vztrajal pri svojem. Zavedal se je, da bodo Nemci "popuščanju" Čehom nasprotovali, toda pričakoval je le "ne

¹ Fran Šuklje: Iz mojih spominov, II. Ljubljana 1995 (dalje Šuklje, Iz mojih spominov, II), str. 53.

² Rumpler Helmut: Eine Chance für Mitteleuropa : bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie. Wien 1997 (dalje Rumpler, Eine Chance für Mitteleuropa), str. 512.

vihto v kozarcu vode". Zaradi nesoglasij v vladi je 3. aprila 1897 cesarju ponudil svoj odstop, ki pa ga Franc Jožef ni hotel sprejeti. Opogumljen s cesarjevo podporo je 5. aprila 1897 razglasil jezikovne naredbe za Češko in 22. aprila 1897 še za Moravsko.³

Badenijske jezikovne naredbe

Badenijske jezikovne naredbe, ki so določale, "da mora v celem obsegu češkega kraljestva in moravske mejne grofije vsak državljan pri vsakem državnem uradu dobiti svojo pravico v svojem lastnem jeziku",⁴ so sprožile silovit odpor Nemcev na Češkem in v vsej avstrijski polovici države.⁵ "Nemška javnost na Češkem je sprejela jezikovne naredbe z izbruhom narodne razburjenosti, razvnel se je vihar najresnejšega odpora, kateri je naraščal z vsakim dnevom ter kmalu segal iz Češkega in Moravskega tudi v nemške planinske dežele."⁶ Naredbe, ki so uzakonjale enakopravnost češčine tudi kot notranjega uradnega jezika in od državnih uradnikov zahtevale, da najkasneje do 1. julija 1901 dokažejo znanje obeh deželnih jezikov, so bile za Nemce popolnoma nesprejemljive.⁷ Po njihovi razglasitvi je nemška levica "kratkotamo znožila".⁸ Skozi usta vsenemškega poslanca Karla Hermanna Wolfa je naredbe označila za "nezaslišan in frivolni atentat na Nemce".⁹ Neposredno po konstituiranju novega državnega zbora (9. aprila 1897) so vsenemci, Nemška napredna stranka in Nemška ljudska stranka z nujnimi predlogi zahtevali takojšnje ukinitve jezikovnih naredb in ureditev jezikovnih razmer na Češkem po normalni zakonodajni poti. Toda parlamentarna večina stavljenim predlogom ni priznala nujnosti. Ko se je po velikonočnih počitnicah 28. aprila 1897 državni zbor znova sestal, so člani predsedstva državnega zbora na svojih mizah spet našli tri nujne nujne predloge za ukinitve jezikovnih naredb, "obogatene" z ministrskimi obtožbami zoper ministre, ki so se podpisali pod zlikovska odloka. Toda vladna večina predlogom znova ni priznala nujnosti. Zavrnitev nemških predlogov pa je bila pirova zmaga vlade in koalicije. V državnem zboru je bilo vedno pogostejše slišati težke besede. Na seji 6. maja 1897 je Karl Hermann Wolf Slovence in Čeha označil za "globoko manjvredne" v primerjavi z Nemci, njihovo kulturo pa je primerjal s kulturo Zulujev in Eskimov.¹⁰ V drugi polovici maja 1897 so poslanci Nemške napredne stranke in vsenemci začeli s tehnično obstrukcijo, ki je onemogočila kakršno koli konstruktivno delo parlamenta. Kmalu se

³ Berthold Sutter: Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897. Ihre Genesis und ihre Auswirkungen vornehmlich auf die innerösterreichischen Alpenländer, I. Graz-Köln 1960 (dalje Sutter, Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, I), str. 230-233, 258.

⁴ Šuklje, Iz mojih spominov, II, str. 54.

⁵ O razsežnosti krize, ki so jih sprožile Badenijske jezikovne naredbe, gl. Sutter: Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, I; isti: Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897. Ihre Genesis und ihre Auswirkungen vornehmlich auf die innerösterreichischen Alpenländer, II. Graz-Köln 1965 (dalje Sutter, Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, II).

⁶ Šuklje, Iz mojih spominov, II, str. 54.

⁷ Robert A. Kann: Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie. Graz-Köln 1964, Bd. 1. str. 194-195; Rumpler, Eine Chance für Mitteleuropa, str. 513-514.

⁸ Fran Šuklje: Sodobniki mali in veliki. Ljubljana 1933, str. 217.

⁹ Otto Urban: Die tscheschische Gesellschaft 1848-1918. Wien 1994 (dalje Urban, Die tscheschische Gesellschaft), str. 676.

¹⁰ Andrew G. Whiteside: The Socialism of Fools. Georg Ritter von Schönerer and Austrian Pan-Germanism. Berkeley-Los Angeles-London 1975, str. 168.

je pokazalo, kako prav je imel vodja mladočehov Karel Kramař, ko je že 23. aprila 1897 v pismu svojemu strankarskemu kolegu Josefu Kaizlu zapisal: "Falanga vseh Nemcev presega moči našega Mikada [takšen nadimek so dali ministrskemu predsedniku Badeniju zaradi metod trde roke, ki jih je prakticiral kot namestnik v Galiciji], o tem si ne smemo delati utvar."¹¹

Vladna večina se (tehnični) obstrukciji ni znala upreti. Nemška opozicija je predsedstvo državnega zbora dobesedno zasuila s peticijami, resolucijami, interpelacijami in nujnimi predlogi, ki so jih nato ure in ure brali v parlamentu. Do obravnave nujnih zadev, ki so bile na dnevnem redu državnega zbora, ni prišlo. Poslanci niso uspeli začeti niti z razpravo o običajni adresi na cesarja, ki jo je pripravil poseben adresni odbor. Zato vladi ni preostalo drugega, kot da 2. junija 1897, prvič po osemindvajsetih letih, predčasno konča zasedanje državnega zbora.¹²

Ministrski predsednik je v poletnih mesecih poskušal pomiriti razgrete strasti, toda s svojimi policijskimi ukrepi je le še prilival olje na ogenj nemškega nezadovoljstva.¹³ Poleti 1897 se je zlasti Češka znašla v vrtincu primitivnega šovinizma, ki je do skrajnosti zaostрил odnose med Nemci in Čehi.¹⁴ (V nekaterih nemških mestih na Češkem so se na vratih gostiln pojavili celo letaki z napisom: "Čehom, Judom in psom - vstop prepovedan!")¹⁵ Nemški radikalni poslanci so z javnih političnih zborovanj vladi jasno sporočali, da je temeljni pogoj za prenehanje obstrukcije takojšnja ukinitvev osovraženih jezikovnih naredb.

Ko se je 23. septembra državni zbor sestal na novem zasedanju, je obstrukcija postala še bolj divja in okrutna. "Nemška falanga" se je namreč dobro zavedala, da mora grof Badeni do konca leta "na ta ali oni način definitivno ali vsaj provizorično rešiti nagodbo z ogrsko državno polovico".¹⁶ Finančni minister Bilinski, ki se je s predstavniki ogrske vlade dogovoril za začasno podaljšanje starih nagodbenih določil, je nemški opoziciji zaman grozil, da bo vlada nagodbeni provizorij sprejela s pomočjo § 14, toda takšne in podobne grožnje je niso omehčale.¹⁷ Obstrukcionisti so na vsaki seji vlagali ministrske obtožbe, nujne predloge in peticije ter pri vsaki zahtevali poimensko glasovanje. (Med 30. septembrom in 20. novembrom 1897 so samo o peticijah poimensko glasovali štiriinosemdesetkrat, za kar so porabili celih 58 ur). Tehnična obstrukcija, ki jo je omogočal nedodelan poslovnik poslanske zbornice, je povsem ohromila delo državnega zbora. Če je vladi vendarle uspelo, da so njeni predlogi prišli na dnevni red zasedanja, so obstrukcionisti posegli po "filibustrih", ure in ure trajajočih govorih, ki jih dotlej v dunajskem državnem zboru niso poznali. Ko se je 28. oktobra 1897 začelo prvo branje nagodbenega provizorija, je član Nemške napredne stranke dr. Otto Lecher z več kot 12-urnim govorom začasno "preprečil" razpravo.¹⁸

¹¹ Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 675.

¹² Sutter, Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, I., str. 264.

¹³ Whiteside, The Socialism of Fools, str. 173.

¹⁴ Jeremy King: Budweiser into Czechs and Germans. A local History of Bohemian Politics, 1848-1948. Princeton 2005, str. 96 sl.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Šuklje, Iz mojih spominov, II, str. 64.

¹⁷ Helmut Rumpler: Parlament und Regierung Zisleithaniens 1867-1914. V: Die Habsburgermonarchie 1848-1918, VII. Band, 1. Teilband, Wien 2000, str. 844.

¹⁸ Slovenski narod je 30. 10. 1897 Lecherjev nastop komentiral z besedami: "Annali avstrijskega parlamenta kažejo, da je bila najdaljša debata koncem leta 1880., ko se je razpravljalo o volitvah v gorenje-avstrijskem veleposestvu; v angleški zbornici sta trajali l. 1882. dve seji 32 ur, - takrat je govoril Parnell 18 ur, toda ne zdržema, nego s prestankom jednega dne. Vse te seje pa je daleko nadkrilila 25

Ko se je po nekajdnevnih "počitnicah" (ob vseh svetih) parlament 4. novembra 1897 spet sestal, je bila nemška opozicija odločena, da z vsemi sredstvi prepreči obravnavo nagodbenega provizorija. Toda med izčrpujočo "dvojno" sejo, ki je trajala do desetih zjutraj naslednjega dne, obstrukcionistom ni uspelo preprečiti dokončanja prvega branja nagodbenega zakona in njegovega posredovanja proračunskemu odboru. Dolgih 15 ur trajajoča nočna seja je bila v znaku grobih, ne-civiliziranih izpadov vsenemških in krščansko-socialnih poslancev, ki so si grozili s pestmi in drug drugega obsipali z najrazličnejšimi psovki, kakor "'Gebirgs-trottel', 'elender Schandbube', 'persönlich ehrlosen Gassenjunge', 'Haderlump', 'Bordellritter', 'elender infamer Lausbub', 'Gaukler', 'Politischer Hanswurst', 'Besoffener Hanswurst', 'Politische Lumpe', 'Besoffener Schweinkerl', ... 'Bestien', 'Ehrloser Schuft', 'Bordellvater', 'besoffene Kuppler' itd." V komentarju nočne seje je Slovenski narod upravičeno ugotavljal: "Zgodovina evropskih parlamentov pozna malo tako strastnih, tako srditih bojev, kakor je bil ta, a tako surovega, tako ostudno prostaškega, tako podlega boja ne pozna nobenega. Ta boj se ni vršil v mejah parlamentarne dostojnosti, ta boj je prekoračil vse meje dopustnosti, in vsak avstrijski državljani se mora v dušo sramovati teh živinsko surovih prizorov, katere so v parlamentu uprizorili sinovi tistega naroda, ki druge proglašajo za 'minderwerthig' in si prisvajajo poklic nenemške narode osrečiti s svojo kulturo."¹⁹

Nemški poslanci so 6. novembra začeli tudi z obstrukcijo v proračunskem odboru, ki naj bi obravnaval v prvem branju sprejeti nagodbeni provizorij. V "napol blaznem parlamentu" pa se je duševno ozračje iz dneva v dan slabšalo.²⁰ Ob začetku drugega branja nagodbenega provizorija (24. novembra 1897) se je prejšnja tehnična obstrukcija nemških strank sprevrgla v nasilno obračunavanje med poslanci.²¹ "Človeku, čitajočemu poročila, se zdi, kakor da čita popis pretepa in vandalskega ravnanja kmetijskih fantalinov v kaki gorjanski beznici. Po zraku leteči stoli, prevrnjene mize, na tleh ležeče skupine hropečih, kolnečih, lase in brado si ruvajočih ljudij, zverinsko rujojenje, padanje pestij po glavah, krvaveči obrazi in - bliskajoč nož ... moj Bog, zdi se nam, da vidimo v duhu pred seboj Gorjance, ki si s tem načinom vedre svoje od žganja pijane glave. In vendar, ti gnusni razsajači in pretepači, ti junaki z nožem v pesteh niso pijani kmetje, ta prostor ni gorjanska smrdljiva beznica ... ti pretepači so 'cvet naroda', zastopniki avstrijskih volilcev, najuglednejši, najupljivnejši in najizomikanejši možje, elita cislavanske inteligencije ... prostor pa prekrasni grški hram parlamenta!"²² Ko si je 25. novembra 1897 vladna večina skušala pomagati z na hitro sprejetim predlogom grofa Juliusa Falkenhayna o spremembi poslovnika, ki naj bi onemogočil obstrukcijo z izključevanjem od sej in

celih ur trajajoča seja v avstrijskem parlamentu in vse doslej nepremagljive govornike je prekosil brnski poslanec dr. Lecher, ki je govoril celih dvanajst ur zdržema, stvarno, logično in dobro. - Dr. Lecher je torej dosegel avstrijski rekord v govorništvo. Govoril je od ½ 9. zvečer do ½ 9. zjutraj mirno, temeljito in strokovnjaško. Kot tajnik brnske trgovinske zbornice dr. Lecherju ni bilo treba prečitavati nepotrebnih protokolov in ničnih izvlečkov, da bi cenim potom raztegnil svoj govor. Imajoč pred seboj celo skladalico listov s podatki, bavil se je dr. Lecher korenito z vsemi vprašanji ogerske nagodbe." Prim. tudi: Sutter, Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, II., str. 106.

¹⁹ Slovenski narod, 6. 11. 1897.

²⁰ Šuklje, Iz mojih spominov, II, str. 66.

²¹ Sutter, Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, II., str. 117 sl.

²² Slovenski narod, 26. 11. 1897.

posebnimi redarji,²³ je prišlo "do strahovitih prizorov v parlamentu", do velikih demonstracij in nemirov na Dunaju in v Gradcu ter do padca Badenijske vlade."²⁴

Velika jezikovna razprava

Ob novici, da je cesar Franc Jožef odgodil parlament in sprejel Badenijski odstop (28. novembra 1897), so v Pragi izbruhnile množične demonstracije proti Nemcem in Judom. Do izgrede je prišlo tudi na Dunaju in v Gradcu. Nemir na ulicah Prage, Dunaja in Gradca se je kmalu pomiril, ni pa se umirila nemška opozicija. Ob nastopu nove uradniške vlade na čelu z baronom Paulom Gautschem (1. decembra 1897) so Nemška napredna stranka, Nemška ljudska stranka, ustavoverna veleposest in krščanski socialci sklenili t. i. "nemško vzajemno jamstvo" (Deutsche Gemeinbürgschaft), nekakšno namensko zvezo za zavarovanje "nemškega posestnega stanja", ki je od Gautscha zahtevala takojšnjo ukinitvev jezikovnih naredb in Lex Falkenhayn.²⁵ V takšnih razmerah novi ministrski predsednik sploh ni sklical državnega zbora, ampak je nujne naloge izvajal s pomočjo člana 14 temeljnega zakona o državnem zastopu.²⁶ Z njegovo pomočjo je "storil vse, kar je bilo neobhodno potrebno, da je državni stroj redno nadaljeval svoje škripajoče življenje".²⁷

Da bi pomiril napete nacionalne razmere v državi, je Gautsch 24. februarja 1898 revidiral Badenijske jezikovne naredbe za Češko in Moravsko.²⁸ Z Gautschevim naredbami je bila Češka glede rabe jezika spet razdeljena v češka, nemška in dvojezična območja, toda korekcija ni zadovoljila ne češke in ne nemške strani.²⁹ Zaradi določila, da mora biti uradništvo dvojezično tudi v povsem nemških okrajih, so jih nemške stranke odločno zavrnilo. Že dan po uradni razglasitvi jezikovnih naredb je cesar sprejel Gautschevo demisijo, 7. marca 1898 pa je za novega ministrskega predsednika imenoval grofa Franza Thuna-Hohensteina, ki je hkrati opravljal tudi funkcijo notranjega ministra.³⁰

Grof Thun je za svojo "koncentracijsko vlado" poskušal dobiti podporo zmernih konservativnih strank. Mladočeški klub je poskušal pridobiti z imenovanjem Josefa Kajzla za finančnega ministra, Poljski klub z imenovanjem viteza Adama Jędrzejowicza za galicijskega ministra, Klub ustavoverne veleposesti z imenovanjem Josefa Marie Baernreitherja za trgovinskega ministra, Klub katoliške ljudske stranke pa z imenovanjem Michaela von Kasta za poljedelskega ministra. Da bi pomiril nemško opozicijo, je obljubil, da bo "odstranil" med Nemci osovraženega predsednika poslanske zbornice Dawida Abrahamowicza in razveljavil Lex Falkenhayn.³¹

²³ Sutter, Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, II., str. 119.

²⁴ Sutter, Die Badenische Sprachenverordnungen von 1897, II., str. 176-230; prim. Vasilij Melik: Slovenci v državnem zboru 1893-1904. V: Slovenci 1848-1918. Maribor 2003, str. 595.

²⁵ Diethild Harrington-Müller: Der Fortschrittsklub im Abgeordnetenhaus des österreichischen Reichsrats 1873-1910. Wien-Köln-Graz 1972, str. 47-48.

²⁶ Rumpler, Parlament und Regierung, str. 844-845.

²⁷ Dr. Janez Ev. Krek: Izbrani spisi, IV. zvezek. Ljubljana 1933 (dalje Krek, Izbrani spisi), str. 9.

²⁸ Gautscheve jezikovne naredbe, datirane s 24. 2. 1898, je vlada objavila 5. 3. 1898; besedilo naredb je objavljeno tudi v Marburger Zeitung, 10. 3. 1897.

²⁹ Urban, Die tschechische Gessellschaft, str. 687.

³⁰ Irena Gantar Godina: Spravna pogajanja in Slovenci. V: Gestrinov zbornik. Ljubljana 1999, str. 405.

³¹ Rumpler, Parlament und Regierung, str. 846.

Toda Thunov poskus, da bi s "pravično" sestavo vlade umiril razgrete strasti, ni prinesel zelenega uspeha. Nič boljše ni bila sprejeta njegova umirjena programska izjava v državnem zboru 21. marca 1898, v kateri je kot "prvo in najpomembnejšo nalogo vlade" opredelil "ponovno vzpostavitev normalnih parlamentarnih razmer in redni potek zakonodajne dejavnosti".³² Prvi pogoj za izvedbo nujnih reform, ki bi monarhijo okrepile na političnem in gospodarskem področju, je videl v "omilitvi nacionalnih nasprotij", v nekakšni "mirovni akciji", ki naj bi bila v "jubilejnem letu" (petdesetletnica vladavine cesarja Franca Jožefa) zelo na mestu. V skladu s tem je poslanecem zagotovil, da se bo vlada držala načela nacionalne pravičnosti: "Zvesta zgodovinskemu izročilu avstrijske monarhije si želi vlada za najvišje načelo pri vodenju javnih poslov izbrati pravičnost nasproti vsem narodom in prebivalcem države."³³

Program nove vlade je med poslanci sprožil najrazličnejše reakcije. Nihče, tudi opozicija ne, ni oporekal ugotovitvi ministrskega predsednika, češ da je treba v interesu monarhije čim prej umiriti nacionalistične strasti, toda o tem, kakšno pot ubrati za doseg cilja, so si bila stališča posameznih poslanskih skupin precej vsaksebi. Vsenemški poslanci z Georgom von Schönererjem na čelu so prvi pogoj za nacionalni mir videli v takojšnji ukinitvi jezikovnih naredb in razglasitvi nemščine za "državni jezik".³⁴ Radikalni Karl Hermann Wolf je dal že na prvi seji vladi jasno vedeti, da vsenemški poslanci pred izpolnitvijo njihove "pravične" zahteve ne bodo prekinili obstrukcije niti pri aktualnem začasnem podaljšanju nagodbe z Ogrsko.

Tudi poslanci Nemške ljudske in Nemške napredne stranke so zahtevali takojšnjo ukinitve jezikovnih naredb, hkrati pa so se zavzeli za izvolitev posebnega parlamentarnega odbora, ki naj bi v roku treh mesecev pripravil osnutek zakona o rabi "v deželi običajnih" jezikov v upravi in sodstvu. "Jezikovni odbor" bi moral pri pripravi osnutka upoštevati dvoje načel: 1. nemški jezik je državni jezik in kot tak je notranji uradovalni jezik vseh državnih oblastnih organov in jezik njihove medsebojne komunikacije; 2. rabo v deželi običajnih jezikov v šolah, uradih in sodiščih je treba urediti - glede na dejanske potrebe - za vsako kraljestvo in deželo posebej.³⁵ Podobna stališča je vseboval nujni predlog, ki so ga na seji 21. marca 1898 v imenu krščanskih socialcev vložili poslanci knez Alois Lichtenstein, dr. Robert Pattai in Julius Axmann. Predlog je predvideval takojšnjo ukinitve jezikovnih naredb in pripravo celovitega jezikovnega zakona, ki bi - ob upoštevanju vodilne vloge nemškega jezika - pravično uredil jezikovne razmere v državi.³⁶ Za oblikovanje posebnega "jezikovnega odbora", ki naj - z namenom ukinitve jezikovnih naredb - določi temeljna načela za ureditev jezikovnega vprašanja po zakonodajni poti, so se na seji 23. marca 1898 zavzeli tudi katoliški konservativci z baronom Josefom Di Paulijem na čelu.³⁷

³² Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrates (SPSHAR), XIV. sesija, 1. seja, 21. 3. 1898, str. 13.

³³ Prav tam.

³⁴ "Nur dadurch, daß man den ernsten Willen zeigt, dem deutschen Volke wieder zu seinem Rechte an der deutschen Sprache als Staatssprache wieder zu ihrem zu verhelfen, nur dadurch kann der nationale Friede hergestellt und nur dadurch die Basis für die sociale Reform geschaffen werden." SPSHAR, XIV. sesija, 1. seja, 21. 3. 1898, str. 15. (Karl Hermann Wolf)

³⁵ SPSHAR, XIV. sesija, 1. seja, 21. 3. 1898, str. 21.

³⁶ SPSHAR, XIV. sesija, 1. seja, 21. 3. 1898, str. 20.

³⁷ SPSHAR, XIV. sesija, 2. seja, 23. 3. 1898, str. 56-57.

Razprava o celoviti ureditvi jezikovnega vprašanja pa je zaradi tehnične obstrukcije (vse)nemških poslancev, ki so zavrnilo celo volitve v avstrijsko delegacijo, le počasi napredovala. V razpravah o Thunovi programski izjavi so prihajali na dan različni pogledi na nacionalno vprašanje in dramatični opisi naraščajočih se nacionalnih konfliktov na nekaterih najbolj nevrvalgičnih točkah monarhije. Rutenski poslanec Theofil Okuniewski je tako na seji 23. marca 1898 ostro obsodil poljsko politiko zatiranja Rutencev in drugih narodov v Galiciji, ter se zavzel za sprejem celovitega državnega jezikovnega zakona, ki bi urejal jezikovno rabo v vseh deželah na enakih principih. "Predlagamo, kot vsaka manjšina, jezikovni zakon, ne jezikovnih naredb, jezikovni zakon, ki mora priti pred parlament, da bodo lahko povsod videli, ali se nekemu narodu godi pravica ali krivica."³⁸ V skladu z njegovimi stališči so na seji 22. aprila 1898 v imenu Slovenske krščanske nacionalne zveze (SKNZ) poslanci Lavoslav Gregorec, Fran Šuklje in Alexander Barwiński stavili nujni predlog, ki je v interesu vzpostavitve nacionalnega miru predlagal pravično ureditve jezikovnega vprašanja na podlagi popolne enakopravnosti vseh narodov in jezikov - in sicer s pomočjo izvršilnega zakona k členu XIX.³⁹

Zaradi številnih (nujnih) predlogov je bil ministrski predsednik Thun prisiljen poslancem pojasniti stališče vlade glede ureditve jezikovnega vprašanja. Na seji 27. aprila 1898 je v odmevnem govoru še enkrat zatrdil, da je vlada pripravljena uresničiti vse upravičene zahteve posameznih narodov in da so Gautscheve jezikovne naredbe le začasna rešitev. V skladu s tem se je tudi sam zavzel za sprejem jezikovnega zakona, čeprav se je zavedal težav, ki so z njim povezane. Strnjal se je s predlogi za izvolitev posebnega parlamentarnega (jezikovnega) odbora in mu obljubil vso podporo in pomoč vlade. Bodoče člane odbora pa je opozoril, da pri iskanju rešitve jezikovnega vprašanja ne bodo imeli opravka le z "enim jezikovnim vprašanjem", ampak "s celim kompleksom jezikovnih vprašanj", ki jih bo treba glede na različne okoliščine različno obravnavati. Glavno nalogo jezikovnega odbora je videl v pripravi temeljnih principov za učinkovito zaščito nacionalnih manjšin v posameznih deželah in delih dežel, v poenotenju stališč glede rabe jezikov v šolah in tudi vseh drugih spornih vprašanj, ki dajejo hrano nacionalnim razprtijam. Po njegovem so bili v zmoti tisti, ki so menili, da je mogoče vsa sporna vprašanja rešiti z enostavno formulo in le z enim zakonom, ki bi ga sprejela večina v parlamentu. Nasprotno. Za zadovoljiv končni izdelek se je treba najprej poenotiti o temeljnih načelih zaščite manjšin in šele nato preiti k izdelavi zakona (zakonov). "Želimo zakon, ki bo boljši od naredb, zakon, ki mora, če naj bo stabilen ... za dolgo časa zadovoljiti upravičene potrebe narodov in države." V skladu s tem je v jezikovnem odboru videl prostor skupnih prizadevanj predstavnikov posameznih narodov, da poiščejo (četudi v obliki medsebojnega "boja") za vse sprejemljivo zakonsko formulo za rešitev jezikovnega vprašanja. Poudaril je, da bo vlada podprla tudi morebitni sklep državnega zbora, s katerim bi jezikovni odbor razglasili za permanentnega (da bo lahko delal naprej tudi v času preložitve državnega zbora). "Preden vlada iz lastne iniciative začne z zakonskim urejanjem jezikovnega vprašanja, mora biti narejen resen poskus sporazuma ..." Na koncu je

³⁸ SPSHAR, XIV. sesija, 2. seja, 23. 3. 1898, str. 86-89.

³⁹ SPSHAR, XIV. sesija, 12. seja, 22. 4. 1898, str. 663-664.

obljubil, da bo vlada ukinila Gautscheve jezikovne naredbe za Češko v trenutku, ko se bo odbor poenotil o "temeljnih principih" ureditve jezikovnega vprašanja.⁴⁰

Thunova izjava je spodbudila široko jezikovno razpravo, ki je s presledki - zaradi tehnične obstrukcije - trajala vse do odgoditve državnega zbora 7. junija 1898. V njej so vse vodilne stranke državnega zbora predstavile svoje poglede na ureditev jezikovnih razmer, pri čemer so v ospredje znova prihajale velike razlike med posameznimi strankami in narodi. Vsenemci so še naprej zahtevali ukinitve naredb in razglasitev nemščine za državni jezik ter odločno nasprotovali izvolitvi posebnega jezikovnega odbora. Vladi so dopovedovali, da v Avstriji ni več mogoče vladati proti Nemcem. Tudi v Nemški ljudski stranki, v kateri so prevladovali nemški poslanci iz alpskih dežel, so bili proti celovitemu reševanju jezikovnega problema. (Zavedali so se, da bi ureditev jezikovnih razmer, kot so jo zahtevali Nemci na Češkem in Moravskem, koristila Slovincem na Štajerskem in Koroškem.) Poljaki in mladočehi so nasprotovali temu, da bi jezikovne zadeve urejal državni zbor namesto deželnih zborov. Le nemški katoliški konservativci, predstavniki ustavoverne veleposesti in poslanci SKNZ so si iskreno prizadevali, da bi prišlo do sprejema celovitega jezikovnega zakona, ki bi urejal jezikovno vprašanje v vseh deželah na istih načelih. Stališče Slovincem (in SKNZ) je na seji 4. maja 1898 še enkrat podrobno predstavil Lavoslav Gregorec, ki se je - kot že večkrat v svoji poslanski karieri - zavzel za sprejem kompleksnega izvršilnega zakona k členu XIX.⁴¹

Gregorec, sicer vnet zagovornik "narodne avtonomije",⁴² je v začetni razpravi o jezikovnem vprašanju videl prvi korak na poti k izboljšanju nesprejemljivih jezikovnih razmer. V svojem z avstrijskim patriotizmom nabitem govoru je z velikim optimizmom gledal na možnost udejanjanja jezikovne in nacionalne enakopravnosti. "Poliglotska Avstrija" bi se pri urejanju enakopravne rabe jezikov morala zgledovati po Belgiji in Švici (ne pa po Prusiji ali Ogrski), kjer naj ne bi poznali nacionalnih konfliktov. Do polne nacionalne (jezikovne) enakopravnosti bi bilo moč najlaže priti s sprejemom celovitega izvršilnega zakona k členu XIX državnega temeljnega zakona z dne 21. decembra 1867, ki naj bi bil "paladij nacionalne svobode v Avstriji". Gregorec je poslanske kolege opozoril, da je pravična izvedba tega člena pogoj za nacionalno pomiritev in posledično za napredek Avstrije. "Vztrajali bomo pri členu XIX. državnega temeljnega zakona, v tej državi želimo biti enakopravni in enakovredni državljani". Zato se je v imenu SKNZ zavzel za izvolitev posebnega 48-članskega (permanentnega) jezikovnega odbora, ki naj pripravi celovit jezikovni zakon za zaščito manjšin, za katerega da so Slovenci še posebej zainteresirani: "Če kjeroli v naši polovici države neka narodna manjšina potrebuje zakonsko zaščito proti nacionalnemu posiljevanju, potem je to v vsakem primeru slovansko prebivalstvo na Štajerskem, Koroškem in Primorskem."⁴³ Gre-

⁴⁰ SPSHAR, XIV. sesija, 14. seja, 27. 4. 1898, str. 786-788.

⁴¹ SPSHAR, XIV. sesija, 18. seja, 4. 5. 1898, str. 1040-1044.

⁴² Kot Matija Majar Ziljski v svojem programu iz leta 1865 se je tudi Gregorec zavzemal za dosledno ločitev teritorialnega od personalnega načela pri urejanju jezikovnih (nacionalnih) vprašanj. Dežele naj bi ostale, kakor so, narodi pa bi se organizirali kot verske skupnosti. Za idejo narodne avtonomije se je Gregorec v državnem zboru zavzel v več odmevnih govorih, npr. 3. maja 1887, 17. aprila 1890 itd.

⁴³ Ko je Gregorec poudaril, da zlasti na Štajerskem 400.000 Slovincem Nemci ne privoščijo niti ubogih vzporednic na celjski gimnaziji, mu je celjski poslanec Pommer zaklical: "Lahko imate celo slovensko gimnazijo v Šentjurju, ne pa v Celju!" V razpravo se je vmešal slovenski poslanec Berks, ki je

gorčeva razmišljanja je na seji 7. junija 1898 podprl tudi slovenski katoliški poslanec Ignac Žitnik, ki je v dolgem in zanimivem govoru poslance prepričeval, da Avstrija nikakor ni nemška država, ampak "krona iz kron, prestol iz prestolov, država iz držav", pisan konglomerat različnih dežel in narodov, ki jim je treba zagotoviti enake pravice.⁴⁴

Kljub takšnim in podobnim pozivom pa se jezikovna razprava ni odvijala v skladu z željami vlade in malih nedominantnih narodov. Poslanski zbornici ni uspelo izvoliti niti jezikovnega odbora. Zaradi tehnične obstrukcije, ki so jo disciplinirano izvajale nekatere nemške stranke, je ministrski predsednik 7. junija 1898 za nedoločen čas odgodil zasedanje državnega zbora. V skladu s stališčem, ki ga je 5. maja 1898 v imenu ustavoverne veleposesti podal kranjski poslanec Josef Schwegel,⁴⁵ je vlada sama pripravila osnutek temeljnih izhodišč za ureditev jezikovnega vprašanja in se o njih začela pogajati le s predstavniki nekaterih nemških strank in mladočehi. Toda na pol privatna pravna poganja v prvi polovici julija 1898, ki so jih - poleg vsenemcev - bojkotirali tudi predstavniki Nemške ljudske in Nemške napredne stranke, so popolnoma spodletela.⁴⁶ Za neuspeh pogajanj niso bili krivi le Nemci, ki so za udeležbo na sporazumski konferenci zahtevali takojšnjo razveljavitev (Gautschevih) jezikovnih naredb, ampak tudi Čehi, ki so vztrajali, naj bo za jezikovno politiko pristojen deželni in ne državni zbor.⁴⁷ Še več. Ker ministrski predsednik grof Thun k pogajanjem ni povabil SKNZ, ki je bila četrta najmočnejša stranka v parlamentu, si je vlada nakopala jezo slovenskih, hrvaških in rutenskih poslancev, ki so vedno glasneje razmišljali o odhodu v opozicijo. V takšnih razmerah je ministrski predsednik 24. julija 1898 nepričakovano zaključil 14. sesijo in s pomočjo člena 14 izdal vrsto "zasilnih" zakonov (med njimi tudi finančni zakon za leto 1899), ki jih ohromljena poslanska zbornica ni uspela sprejeti.⁴⁸ Še naprej si je prizadeval doseči sporazum med Nemci in Čehi na Češkem, pred jesenskim zasedanjem državnega zbora (26. septembra 1898) pa se je sestal tudi s predstavniki ostalih pomembnejših parlamentarnih skupin.⁴⁹ Vendar tudi nova posvetovanja niso prinesla otipljivih rezultatov.

Pommerja vprašal: "Le kje bodo v Šentjurju, ki ima 17 hiš, stanovali ljudje?" Pommer mu je cinično odgovoril: "Naj si jih zgradijo". Berks mu je odvrnil: "Ja, ali naj si zgradijo celo mesto, kot v Chichagu? V zračnem balonu pač ne moreš graditi gimnazije!" Razpravo je sklenil Pommer z opazko: "Če nimate večjega kraja, ne potrebujete gimnazije! Najprej morate imeti središča inteligence, potem lahko zahtevate gimnazije".

⁴⁴ SPSHAR, XIV. sesija, 25. seja, 7. 6. 1898, str. 1585-1602.

⁴⁵ SPSHAR, XIV. sesija, 19. seja, 5. maj 1898, str. 1110-1111.

⁴⁶ Prim. Gantar Godina, n. d., str. 405-411.

⁴⁷ Urban, Die tscheschische Gesellschaft, str. 689.

⁴⁸ Gernot D. Hasiba: Das Notverordnungsrecht in Österreich (1848-1917). Notwendigkeit und Mißbrauch eines 'staatsrechtlich Instrumentes'. Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie 22. Wien 1985, str. 102.

⁴⁹ Iz SKNZ je namesto predsednika kluba Frana Povšeta na posvetovanje poklical Andreja Ferjančiča, kar je tako razjezilo katoliške poslance s Krekom na čelu, da je vodstvo Katoliške narodne stranke 23. septembra 1898 sprejelo sklep, naj slovenski poslanci nemudoma izstopijo iz vladne večine. Krekov predlog, naj zapusti vrste vladne koalicije celotna SKNZ, pa na sestanku kluba 29. 9. 1898 ni dobil potrebne večine. Predlogu so nasprotovali rutenski in tudi nekateri hrvaški poslanci. Na predlog istrskega pravaša dr. Matka Laginje so sklenili, da bo zveza svoje postopanje v parlamentu uravnavala "izključno po dejanjih vlade". Prim.: Slovenec, 23. 9. 1898; Slovenec, 1. 10. 1898; gl. tudi Krek, Izbrani spisi, str. 23; Gantar Godina, n. d., str. 406-408.

Nemški binkoštni program

Ko se je 26. septembra 1898 državni zbor zbral na jesenskem zasedanju, so nemške stranke nadaljevale z obstrukcijo. Zaradi Thunove nepopustljivosti do nemških zahtev je 3. oktobra 1898 odstopil trgovinski minister Josef Maria Baernreither.⁵⁰ V ministrskem fotelju ga je zamenjal vodja Katoliške ljudske stranke baron Josef Di Pauli. Po odstopu Baernreitherja je bil zrušen še zadnji most med vlado in nemško opozicijo, zaradi česar so stranke "nemškega vzajemnega jamstva" do skrajnosti zaostrele svoj boj proti vladi. Zaradi množice peticij, interpelacij, ministrskih obtožb in nujnih predlogov poslanska zbornica spet ni prišla do obravnave predlogov, ki so bili na dnevnem redu zasedanj. Na jesenskem zasedanju se je ponavljala spomladanska zgodba. Ker so se tudi v vrstah vladne koalicije začele pojavljati razpoke, je 1. februarja 1899 Thun do nadaljnega odgodil državni zbor in polnih osem mesecev vladal s pomočjo člena 14. S zasilnimi odredbami je poskušal "vsaj provizorično urediti razmere z ogrskimi nagodbeniki".⁵¹ Toda Thunovo zlorabljanje člena 14 je bilo dvorezen meč. Ne le med nemško opozicijo, tudi v vrstah koalicije je bilo vedno manj razumevanja za vladno ignoriranje državnega zbora. Različne pobude za premostitev politične krize pa so stanje le še poslabšale.

Takšen je bil znani Binkoštni program nemških strank, ki ga je nemška opozicija (Nemška ljudska stranka, Nemška napredna stranka, ustavoverna veleposest, Krščansko-socialno združenje in Svobodno nemško združenje oz. Mauthnerjeva skupina) zasnovala kot nekakšen seznam minimalnih političnih zahtev Nemcev po posameznih deželah. Program, ki so ga objavile 20. maja 1899, je bil v primerjavi z Linškimi programom iz leta 1882 v resnici "korak nazaj" k realnejši nemški politiki, toda z zahtevo po vodilni vlogi Nemcev v državi, razglasitvi nemščine za "splošni posredovalni jezik" (allgemeine Vermittlungssprache) in diferenciranim urejanjem jezikovnih razmer v posameznih deželah je pomenil slabo osnovo za sporazum s slovanskimi (oz. nenemškimi) narodi.⁵²

Medtem ko je v Galiciji in Bukovini v celoti upošteval privilegirani položaj poljščine, na Primorskem in v Dalmaciji pa italijanščine, je vlogo vseh ostalih jezikov v uradih, šolah in javnem življenju precej omejil. V Spodnji in Zgornji Avstriji, Slazburgu, na Predarlberškem, v nemškem delu Tirolske, v Zgornji in Srednji Štajerski ter nemških okrajih Češke, Koroške in Šlezije naj bi bil v "deželi običajen jezik" oz. deželni jezik zgolj nemščina. Italijanščina naj bi imela status deželnega jezika le v italijanskem delu Tirolske, češčina le v čeških okrajih Češke. Na Moravskem, Kranjskem in mešanih območjih Češke naj bi imela nemščina enakovreden položaj poleg češčine oz. slovenščine.

Medtem ko je pri Češki in Moravski (deloma tudi Tirolski) predvideval razdelitev dežel v nacionalno zaokrožena območja, je v vseh ostalih deželah odstopal od načela nacionalne razmejitve in tudi na mešanih in nenemških območjih nemščini določal status privilegirane jezika. To je še posebej vidno v delu, ki se

⁵⁰ Urban, Die tscheschische Gesellschaft, str. 690.

⁵¹ Šuklje, Iz mojih spominov, II, str. 77-78.

⁵² Celoten program je objavljen v Klaus Berchtold (Hrg.): Österreichische Parteiprogramme 1868-1966. Wien 1967, str. 210-225; del, ki se nanaša na Štajersko je objavljen v Pettau Zeitung, 28. 5. 1899 in Deutsche Wacht, 25. 5. 1899; glej tudi Karl Gottfried Hugelmann (Hrsg.): Das Nationalitätenrecht des alten Österreich. Wien-Leipzig 1934, str. 205-208.

nanaša na "slovenske dežele". Za Spodnjo Štajersko je program predvideval, da je notranji uradovadni jezik uprave in sodstva nemščina, medtem ko naj bi imela slovenščina status zunanjega uradovadnega jezika. (Pri državnih oblastvih, katerih delokrog pokriva celotno deželo, morata biti notranji in zunanji uradovadni jezik izključno nemška.) Izjemo naj bi tvorila nemška mesta in trgi, ki jim je treba priznati status sklenjenega nemškega območja z izključno nemškim osnovnim in srednjim šolstvom. (V srednjih šolah bi morala biti učni jezik nemščina na celotnem ozemlju Štajerske). Notranji in zunanji uradovadni jezik vseh državnih in avtonomnih oblastnih organonov na nivoju dežele bi moral biti izključno nemški. Vsa komunikacija z državimi uradi kot tudi vpisi v javne knjige (npr. v zemljiško knjigo) bi morali biti izključno nemški. Avtonomna oblastva (občine in okrajni zastopi) na Spodnjem Štajerskem bi morala nemščino spoštovati kot zunanji uradovadni jezik. Ves njihov pisni promet z državnimi oblastvi bi moral potekati v nemščini, le pri komunikaciji z avtonomnimi oblastvi bi lahko uporabljali tudi slovenščino.

Koroško je program opredelil kot povsem nemško deželo s prevladujočim nemškim jezikom. Notranji uradovadni jezik vseh državnih oblastnih organov na celotnem območju dežele bi moral biti izključno nemški. Slovenščini je priznaval status zunanjega uradovadnega jezika le v jezikovno mešanih sodnih okrajih Dobrla vas, Železna Kapla, Borovlje, Trbiž, Podkloster, Beljak, Šmohor, Rož in okolica Celovca. Kranjski pa je program namenil status dvojezične dežele. Na celotnem ozemlju dežele naj bi bil nemščini priznan status zunanjega uradovadnega jezika. Predvsem pa je program predvideval zaščito nemškega manjšinskega šolstva. Poleg ohranitve nemškega srednjega šolstva naj bi povsod tam, kjer živi zadostno število Nemcev, ustanovili ljudske šole z nemškim učnim jezikom (z nemškimi učitelji in šolskimi inšpektorji), v deželnem šolskem svetu pa bi morali zagotoviti ustrezno nemško zastopstvo. "Kranjski del" programa, ki ga je zasnoval Josef Schwegel,⁵³ je na koncu vseboval tudi dve konkretni zahtevi: ohranitev nemške meščanske šole v Krškem in zavarovanje "nemškega posestnega stanja" na Kočevskem.⁵⁴

Koncentracija nemških strank na temelju Binkoštnega programa in njihova odločenost, da brez ukinitve Gautschevih jezikovnih naredb z vlado ne bodo sodelovale, je Thunovo vlado pahnila v končno krizo. Po razglasitvi Binkoštnega programa, ki so ga radikalni (vse)nemški nacionalisti zavračali, so postale možnosti za sprejem jezikovnega zakona v državnem zboru povsem nerealne. Zanj se je na seji izvršilnega odbora desnice 6. junija 1899 v imenu SKNZ znova zavzel Fran Povše, toda tudi tokrat brez uspeha.⁵⁵

Vlada, ki se je dobro zavedala, da bi vsiljena uvedba jezikovnega zakona s pomočjo člena 14 le še dodatno zaostril že tako zapletene politične in nacionalne razmere v državi, je dokončno izgubila podporo koalicijskih strank, ki so na začetku septembra 1899 celo predlagale oblikovanje nove parlamentarne vlade

⁵³ Prim. Ernst Rutkowski: Briefe und Dokumente zur Geschichte der österreichisch-ungarische Monarchie, Teil I. München-Wien 1983, str. 633-666.

⁵⁴ Prim. Janez Cvirn: Slovenci in nemški državnopravni programi 1848-1918. V: Slovenci in država. Zbornik prispevkov z znanstvenega posveta na SAZU (od 9. do 11. novembra 1994). Ljubljana 1995, str. 78-88.

⁵⁵ Slovenec, 8. 6. 1899.

desnice s knezom Alfredom Lichtensteinom na čelu.⁵⁶ V takšnih razmerah je Thun 13. septembra 1899 cesarju ponudil demisijo, ki jo je sivolasi Franc Jožef sprejel šele 2. oktobra 1899. Cesar je v fotelj "predsedujočega ministrski konferenci" posadil dotedanjega štajerskega namestnika grofa Manfreda Clary-Aldrigena, ki je že 14. oktobra 1899 s tajnim ukazom preklical osovražene jezikovne naredbe.⁵⁷ "Nemci so seveda smatrali preklic jezikovnih naredb za višek politične zmage in so takoj opustili obstrukcijo. Ko so pa Čehi videli, da se na drug način v Avstriji nič ne doseže kakor s škandali in protidržavnimi čini, so sklenili, da bodo tudi oni obstruirali."⁵⁸ Na avstrijski notranjepolitični sceni je - kot že tolikokrat dotlej - spet prišlo do zamenjave vlog. V državnem zboru, ki je začel svoje šestnajsto zasedanje 18. oktobra 1899, je nemško obstrukcijo nemudoma zamenjala češka, ki so jo od konca novembra "tupatam blagohotno podpirali" tudi slovenski poslanci.⁵⁹ Podprli so jih zaradi češke obljube, da bodo podprli celovito ureditev jezikovnega vprašanja v vseh avstrijskih deželah.

Gregorčev predlog jezikovnega zakona

V ohromljenem parlamentu so bili pozivi k nacionalni pomiritvi in celoviti rešitvi jezikovnega vprašanja vse redkejši. Enega izmed njih je na seji 16. decembra 1899 spet predložil slovenski poslanec Lavoslav Gregorec, ki si je že od začetka svoje poslanske kariere iskreno prizadeval za doseg narodne avtonomije v obliki izvršilnega zakona k členu XIX.

Gregorčev osnutek "jezikovnega zakona za zaščito nacionalnih manjšin v smislu člena 19 državnega temeljnega zakona z dne 21. 12. 1867"⁶⁰ je predlagal dosledno uveljavitev načela jezikovne enakopravnosti v šolah, uradih in javnem življenju v vseh cislajtanskih deželah in na podlagi enakih principov - in s tem prenehanje "posiljevanja" nacionalnih manjšin. V prvem poglavju (I. Allgemeines, členi 1-9) je najprej opredelil temeljna načela zakona, ki jim ne najdemo primere v vseh dotedanjih poskusih pravičnejše ureditve jezikovnih razmer v Cislajtaciji. Gregorčeva ključna misel je bila vsebovana v prvem členu, ki je ugotavljal, da je v skladu s členom XIX "vsak avstrijski državljani upravičen iskati in najti svoje pravice v svojem nacionalnem jeziku". Vsak v "deželi običajni jezik" (Landesüblichesprache), ki naj bi bil hkrati tudi "deželni jezik" (Landesprache), bi moral biti v vseh javnih kot tudi internih obravnavah državnih in deželnih oblasti povsem enakopraven in enakovreden (člen 2). Zaradi tega bi morali biti vsi javni razglasi in ukazi državnih in deželnih avtonomnih oblasti obvezno razglašeni v vseh deželnih jezikih (člen 3) - njihova veljavnost naj bi bila odvisna od takšne razglasitve (člen 4). V prvem členu osnutka formulirana in iz ustave izhajajoča neodtujiva pravica naj bi veljala v vseh instancah in tudi takrat, ko se katera izmed (višjih) instanc nahaja izven teritorialnega "območja veljave" (Geltungsgebiet) nekega jezika. S pojmom teritorialno "območje veljave" nekega "v deželi običajnega jezika" (Landesüblichesprache), torej

⁵⁶ Skottsberg, *Der österreichische Parlamentarismus*, Göteborg, 1940, str. 95.

⁵⁷ Urban, *Die tschechische Gesellschaft*, str. 693-694.

⁵⁸ Šuklje, *Iz mojih spominov*, II, str. 84.

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ SPSHAR, XVI. sesija, 460 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhaus.

jezika, ki ga v neki deželi uporablja določen del prebivalstva kot občevalni jezik (člen 5), Gregorec ni označeval le jezikovno homogenih območij, ampak tudi vsa "mešana" območja (okraje, občine, naselja), v katerih je živel najmanj 10 % drugače govorečega (stalno bivajočega) prebivalstva (člen 6). Tudi na "mešanih območjih" naj bi brez vsakršnih omejitev veljal vsak v deželi običajen jezik. V skladu s tem je člen 7 določal, da so lahko na mešanih območjih nastavljeni le takšni državni uradniki, ki v pisni in ustni obliki popolnoma obvladajo oba jezika.⁶¹ (Na tem mestu se je Gregorec spogledoval z Badenijskimi jezikovnimi naredbami, ki so od uradnikov zahtevale dokazilo o znanju obeh jezikov). Zadnja splošna člena (8 in 9) sta določala, da morajo biti pri vseh državnih in deželnih uradih ter zavodih, ki služijo javnemu interesu in prometu (železnici), vse uradne table, napisi, pečati, razglasi in tiskovine skladni z jezikovnim značajem nekega območja. V jezikovno sklenjenih območjih so lahko enojezični, v mešanih pa obvezno dvojezični. (Pri železnici na mešanih območjih morajo biti napisi na železniških postajah obvezno dvojezični - in tudi imena postaj naj bi sprevodniki klicali v obeh jezikih).

Drugo poglavje (Gerichte und Verwaltungsbehörden) je izjemno podrobno (členi 10-23) določalo rabo jezika na sodiščih in upravnih oblastvih. Člen 10, ki je bil precej podoben prvemu členu Badenijskih jezikovnih naredb,⁶² je od vseh sodišč in tožilstev ter od ministrstva za notranje zadeve, finance, trgovino in kmetijstvo zahteval, da strankam - bodisi na ustne ali pisne vloge - obvezno odgovarjajo v njihovem jeziku (torej v jeziku vloge). V skladu s členom 10 bi torej morala sodišča in vsi drugi najvišji državni organi, s katerimi državljani prihajajo pogosto v stik, brezpogojno upoštevati vsak v deželi običajen jezik kot zunanji uradovalni jezik. Člen 11 je vsakemu v deželi običajnemu jeziku priznaval tudi status notranjega uradovalnega jezika, saj je zahteval, da sodišča in upravni organi vedno vodijo zapisnike in uradne zaznamke v jeziku vloge. Le v enem deželnem jeziku natisnjene listine ali tiskovine, ki v sodni ali upravni postopek zaidejo kot priloge ali uradni zaznamki, ne potrebujejo prevoda (člen 12). Toda načeloma bi morali biti vsi sodni zapisi v jeziku stranke oz. naslovnika (člena 13 in 14). Tudi izjave prič na sodiščih bi morali obvezno zapisati v originalnem jeziku (člen 15). Če sodišča in organi, navedeni v členu 10, tega načela ne bi upoštevali, bi bila vsaka zadeva nična. Zlasti sklepi sodnih dvorov ali senatov bi morali biti vedno napisani v jeziku stranke (člen 16) V kazenskih zadevah bi se moral ves proces voditi v jeziku obdolženca. V njegovem jeziku bi morala biti napisana obtožnica, v njem bi morali voditi preiskovalni postopek in glavno obravnavo ter pisati zapisnik z nastopi zagovornika, tožilca in predsednika sodišča. (Od omenjenega načela

⁶¹ Člen 7 je kot dokaz znanja jezika predvideval maturitetno spričevalo. Ta zahteva je bila reakcija na prakso, ki jo je uvedel prezidij Višjega deželnega sodišča v Gradcu pri nastavljanju adjunktov na sodiščih na Spodnjem Štajerskem. Da bi zagotovili potrebno število adjunktov, ki obvladajo slovensko, so uvedli jezikovne tečaje in slušatelje dodatno finančno stimulirali. To prakso je slovenska politika zavrnila, saj omenjeni tečaji niso zadoščali za zadovoljivo znanje slovenščine. Tečaji so bili namenjeni Nemcem, ki so z dokazili o znanju slovenščine dobili dobro plačane službe na Spodnjem Štajerskem, čeprav slovenskega jezika niso obvladali. Prim.: Rüdiger Malli: Die steirische Abgeordneten im österreichischen Reichsrat 1897-1901 mit besonderer Berücksichtigung des Nationalitätenproblems. Graz 1973, str. 144-145.

⁶² Tudi drugi členi drugega poglavja so precej podobni nekaterim členom Badenijskih jezikovnih naredb: npr. člen 16 je nekoliko okrnjen člen 7 Badenijskih naredb, člen 18 je podoben Badenijskemu členu 10, člen 19 Badenijskemu členu 11, člen 20 pa Badenijskemu členu 12.

bi bilo mogoče odstopiti le v primeru, da obdolženi sam dovoli rabo drugega jezika). V primeru sodnega postopka proti več obdolžencem, ki bi govorili različne jezike, naj bi glavna obravnava potekala v tistem jeziku, ki se zdi sodišču najprimernejši za razpravo (člen 17). Toda tudi v takem primeru bi morale sodišče izjave obdolžencev in prič poslušati v njihovem jeziku in jim v istem jeziku sporočiti tudi sodbo (člen 18). V civilnih sporih naj bi sodišče obvezno uporabljalo jezik strank. V primeru, da stranki ne govorita istega jezika, naj bi obravnava potekala v jeziku tožnika, v nujnem primeru tudi v obeh jezikih (člen 19). Tudi vpisi v javne listine, zemljiško knjigo, deželno desko, rudarsko knjigo, vodno knjigo, depozitne knjige, pa v trgovske, obrtne, združne, društvene in druge javne registre naj bi bili vedno v jeziku vloge. Posledično naj bi bili izvlečki iz javnih knjig in registrov obvezno napisani v jeziku vpisa (člen 20). V mešanih sodnih okrajih bi morali porotniki obvezno razumeti jezik obdolženca. Ves preiskovalni postopek, obtožnica, prisega porotnikov, pravdni poduk in rabsodba bi morali biti v jeziku obdolženca. (člen 21) Obravnave in rabsodbe višjih sodišč bi načeloma morale biti v istem jeziku, kot so bile na prvi instanci (člen 22). Komunikacija v členu 10 imenovanih oblasti z avtonomnimi organi bi se morala ravnati po poslovnem in uradnem jeziku slednjih (člen 23).

Medtem ko je drugo poglavje uvajalo popolno enakopravnost v deželi običajnih jezikov v zunanjem in notranjem poslovanju uradov in sodišč, je tretje poglavje (Gemeinde, Bezirk, Land) natančno določalo rabo jezikov v avtonomnih oblastvih, od občin in okrajev do dežel (členi 24-40). Občinam je program zagotavljal nesporno pravico, da si same določijo jezik poslovanja v vseh zadevah lastnega in prenesenega delokroga (člen 24), toda hkrati je od njih zahteval, da sprejmejo tudi vloge (dopise) v drugem deželnem jeziku (člen 25). O rabi jezika pri reševanju vlog naj bi se občine svobodno odločale, toda v mestih z lastnim statutom naj bi bili občinski organi v zadevah prenesenega delokroga občin dolžni uporabljati jezik, v katerem je bila napisana vloga. V zadevah lastnega delokroga naj bi ta dolžnost nastopila na območjih, kjer najmanj 10% prebivalcev uporablja jezik, ki se razlikuje od uradnega jezika občine (člen 26). Na sejah občinskih odborov na mešanih območjih naj bi bila načeloma dovoljena raba vseh deželnih jezikov (člen 27).

Podobne pravice in dolžnosti je program namenil tudi okrajnim zastopom, ki so jih poznali samo v nekaterih cislajtanskih deželah (npr. na Štajerskem).⁶³ Kot občine naj bi imeli tudi okrajni zastopi nesporno pravico, da si določijo svoj uradni jezik (člen 28), vendar bi morali v poslovanju s strankami obvezno uporabljati tudi jezik, ki je drugačen od uradnega jezika okrajnega zastopa (člen 29). Okrajni zastop bi sicer lahko vse nanj naslovljene vloge reševal v svojem uradnem jeziku, toda z občinami svojega okraja bi moral obvezno komunicirati v jeziku poslovanja občin, četudi bi bil ta drugačen od jezika poslovanja okrajnega zastopa (člen 30). Tudi na sejah okrajnih zastopov bi bila dopuščena raba enega ali drugega deželnega jezika (člen 31). Toda v jezikovno mešanih občinah in mestih bi morali

⁶³ Prim. Filip Čuček: Uspehi spodnještajerskih Slovencev v Taaffejevi dobi : gospodarske, socialne, kulturne in politične razmere na Spodnjem Štajerskem v času Taaffejeve vlade (1879-1893). Celje 2008, str. 56-73, 218-221; isti, Slovenski "napad" na okrajne zastope v Taaffejevi dobi. V: Zgodovinski časopis, 2008, št. 1-2, str. 45-61.

biti vsi razglasi v občinskih oz. mestnih zadevah obvezno dvojezični (člen 32). Člen 33 je državnim in deželnim političnim, pravosodnim, finančnim in šolskim oblastem nalagal, da morajo z okrajnimi odbori in občinami komunicirati v jeziku njihovega poslovanja, kar pomeni, da bi imele občine in okrajni pravico komuniciranja z nadrejenimi organi v lastnem jeziku poslovanja (člen 33).

Še nekoliko dlje je program šel pri rabi jezikov na nivoju dežel. Zahteva, da mora deželni glavar ali njegov namestnik popolnoma obvladati vse deželne jezike (člen 34), je bila v nekaterih deželah skorajda neuresničljiva. Bolj realno je bilo določilo, po katerem naj bi bili pri obravnavah deželnih zborov enakopravni in enakovredni vsi deželni jeziki. To je pomenilo, da bi na zasedanjih deželnih zborov poslanci lahko nastopali v lastnem jeziku, da bi v njem dobili tudi vse predloge in poročila deželnega odbora in da bi v stenografske zapisnike vnašali govore v originalnem jeziku (člen 35). Za uspešno uresničitev enakopravnosti na nivoju dežel je Gregorec v členih 36-40 predlagal še nekaj odatnih ukrepov, ki so se zgledovali po sporazumu med Nemci in Čehi iz leta 1890 ("dunajske punktacije").⁶⁴ V členu 36 je tako program predlagal razdelitev deželnih kmetijskih svetov in deželnih kmetijskih družb v nacionalno ločene oddelke, v členu 37 pa je stalo: "Za zaščito nedotakljivosti enake pravice narodov bi morali deželne zbore razdeliti v narodne kurije." Nacionalne kurije v okviru deželnih zborov naj bi imele pravico do prostega razpolaganja z ustreznim deležem proračunskih sredstev za šolske in izobraževalne namene lastnega naroda. (Višina proračunskih sredstev za šole določenega naroda naj bi bila sorazmerna njegovi davčni moči. Nacionalne kurije pa bi imele tudi pravico nalaganja posebnih davčnih priklad na direktne davke, ki bi bile namenjene izključno za potrebe šol in drugih izobraževalnih ustanov). Predvsem pa bi imele nacionalne kurije pravico veta na vsak zakon, ki se dotika v členu XIX vsebovane pravice do varovanja in razvijanja lastnega naroda in jezika. V vsaki nacionalni kuriji bi morali v drugem branju posebej glasovati o predloženem zakonu in če posamezni člani zakonskega predloga ne bi dobili večinske podpore, bi jih moral deželni zbor zavrnil (člen 39). V zadnjem členu tretjega poglavja (člen 40) je Gregorec celo predlagal, da bi morali spremeniti način volitev članov avstrijske delegacije, in sicer tako, da bi bili izvoljeni v delegacijo zastopniki vsakega naroda po določenem "turnusu".

V četrtem poglavju je Gregorčev program "urejal" jezikovno enakopravnost na šolskem področju (Schule). V skladu s členom 37 je program zahteval, da mora vsak narod v neki deželi dobiti potrebna učna sredstva za izobraževanje v lastnem narodnem jeziku (člen 41). V šolah, ki jih obiskujejo zgolj šolarji enega naroda (ali so ti v veliki večini), bi morali biti deželni in okrajni šolski inšpektorji pripadniki istega naroda. Imenovati bi jih bilo možno le z izrecnim pristankom ustrezne nacionalne kurije v deželnem zboru (člen 42).

Za zagotovitev nacionalne enakopravnosti bi se moral tudi deželni šolski svet razdeliti v nacionalne sekcije. (Tu gre zopet za posnemanje "dunajskih punktacij" iz leta 1890). Na plenarnih sejah naj bi deželni šolski svet odločal le o zadevah, ki se tičejo vseh šol v deželi, o vseh drugih (konkretnih) zadevah pa naj bi samostojno odločale nacionalne sekcije. O ustanovitvi manjšinskih šol naj bi sicer odločal

⁶⁴ Prim. Urban, Die tschechische Gesellschaft, str. 573 sl.

plenum deželnega šolskega sveta, vendar naj bi sklep obvezno potrdili tudi v nacionalni sekciji. Sestava deželnih šolskih svetov naj bi bila v skladu z nacionalno strukturo v deželi. Poleg deželnih poslancev naj bi v njih sedeli tudi predstavniki učiteljstva, ki naj bi jih na predlog vsakokratnega ministra za uk in bogočastje in s soglasjem nacionalne sekcije imenoval cesar. Plenarnim in sekcijским sejama deželnega šolskega sveta naj bi vedno predsedoval deželni šef ali njegov namestnik. Deželni šolski inšpektorji in zastopniki učiteljstva bi morali biti člani tiste nacionalne sekcije, ki je pristojna za "njihove" šole. Predstavnik Cerkve in deželnega glavnega mesta bi moral biti član sekcije tistega naroda, ki ima večino v diecezi ali glavnem mestu (člen 43).

Plenarne seje deželnega šolskega sveta bi morale biti najmanj enkrat na vsake tri mesece (člen 44). V vsaki deželi bi morali ustanoviti dovolj učiteljskih za izobrazbo učiteljev in učiteljic v vseh deželnih jezikih (člen 45). V vseh javnih in privatnih ljudskih ter meščanskih šolah kot v vzgojnih ustanovah predšolskih otrok je lahko kot učni jezik le eden izmed deželnih jezikov (člen 46). V javne in privatne ljudske in meščanske šole ter v predšolske vzgojne ustanove lahko vpišejo le takšne otroke, ki obvladajo učni jezik šole (člen 47). V splošnih ljudskih šolah se lahko poučuje drugi deželni jezik le kot neobvezni učni predmet, in sicer največ dve uri tedensko od četrtega razreda (desetega leta starosti) dalje. Za pouk drugega deželnega jezika kot neobveznega predmeta je potreben pristanek staršev otrok (člen 48). Če je v nekem šolskem okolišu več kot trideset šoloobveznih otrok, katerih materni jezik ni identičen z učnim jezikom na ljudskih šolah v okolišu, je treba za njih - na deželne stroške - ustanoviti ljudsko šolo z njihovim učnim jezikom (člen 49). Prošnje za ustanovitev manjšinskih šol lahko starši, zakonski zastopniki otrok ali občine naslovijo na deželni odbor, ki mora ugotoviti, ali je prošnja upravičena (člen 50). Šolske oblasti so dolžne na začetku vsakega leta ugotoviti materni jezik in jezikovno usposobljenost šolarjev. Če ugotovijo, da obstajajo pogoji za ustanovitev manjšinske šole, so dolžne - brez iniciative staršev ali občin - poskrbeti, da se na stroške dežele ustanovi manjšinska šola (člen 51). Pogoje za ustanovitev manjšinskih šol morajo skrbno nadzirati šolski vodje in lastniki zasebnih izobraževalnih in vzgojnih institucij (člen 52). Prostor in druge potrebščine za manjšinske šole se priskrbi na stroške dežele (člen 53). Manjšinske šole, ki že delujejo, naj preidejo v upravo in pod strošek dežele (člen 54).

Epilog

Predlog, ki ga je Gregorc vložil v času češke obstrukcije, v državnem zboru ni bil deležen ustrezne pozornosti. Pet dni kasneje (21. decembra 1899) je na vročem stolu "predsedujočega ministrske konference" Clarya zamenjal dotedanji železniški minister vitez Heinrich Wittek, ki je le dan po prevzemu funkcije odgodil razglašeno zasedanje državnega zbora. Po dvomesečni pavzi je poslanska zbornica nadaljevala z delom 22. februarja 1900, potem ko je 18. januarja 1900 Witteka na čelu vlade zamenjal Ernest pl. Koerber. V razpravi o Koerberjevi programski izjavi, s katero je napovedal, češ da "jezikovnega vprašanja sploh ne bo reševal z uredbami, temveč da prepušča narodom, naj se sami sporazumejo o teh kontrover-

zah",⁶⁵ je Lavoslav Gregorec (2. marca 1900) še enkrat opozoril na svoj jezikovni osnutek, ki so ga bili poslanci ob koncu leta 1899 gladko spregledali. V umirjenem govoru pa je zahteve iz decembrskega jezikovnega osnutka zožil le na Koroško in Štajersko, pri čemer je dodal zahtevo po vzpostavitvi posebnih slovenskih sekcij pri koroškem deželnem predsedstvu in štajerskem namestništvu. Zanimivo je, da se je pri tem skliceval na ureditev jezikovnih razmer na Češkem in Moravskem. Nemške poslance je pozval, naj slovenski manjšini na Koroškem in Štajerskem ne odrekajo pravic, ki jih na Moravskem in Češkem že uživa nemška manjšina.⁶⁶

V svojem zadnjem "zagovoru" upravičenosti celovite ureditve jezikovnega vprašanja s pomočjo izvršilnega zakona k členu XIX pa je Gregorec na koncu podal tudi nadvse zanimiv alternativni predlog. V primeru da državni zbor spet ne bi sprejel celovitega jezikovnega zakona, bi bilo smiselno spremeniti ustavo, in sicer tako, da bi se gosposka zbornica okrepila s predstavniki deželnih zborov, medtem ko naj bi poslansko zbornico zamenjala "ljudska zbornica", izvoljena na podlagi splošne in direktne (moške) volilne pravice. "Menim, da bi pri nas takšna ljudska zbornica takoj in brez pretiranega govoričenja rešila jezikovno vprašanje na temelju medsebojne pravičnosti ..." Z uvedbo ljudske zbornice bi lahko Avstrijo končno "rekonstruirali in pomladili" ter jo postavili v položaj, da bo lahko svojim sovražnikom samozavestno zaklicala: "Austria erit in orbe ultima!"⁶⁷

Gregorčeva ideja o uvedbi "ljudske zbornice" se je sedem let kasneje (1907) uresničila. Ni pa se uresničila njegova napoved, češ da bo demokratično izvoljeni državni zbor z lahkoto razrešil vsa nacionalna nasprotja.⁶⁸ Enake usode je bil deležen tudi njegov program vzpostavitve popolne nacionalne (jezikovne) enakopravnosti s pomočjo celovitega izvršilnega zakona k členu XIX decembrske ustave. Vseeno pa lahko z Geraldom Stourzhem rečemo, da je Gregorčev osnutek jezikovnega zakona iz leta 1899 "ein bemerkenswertes Dokument", ki mu skorajda ni primerjave v tedajih iskanjih izhoda iz krize.⁶⁹

⁶⁵ Šuklje, Iz mojih spominov, II, str. 86.

⁶⁶ "Wir sind nämlich die Meinung, daß niemand den slovenischen Minoritäten in Steiermark und Kärnten billiger- und gerechterweise etwas verweigern kann, was er zum Schutze für die deutschen Minoritäten in Mähren und in Böhmen für billig, für gerecht und notwendig hält." SPSHAR, XVI. sesija, 39. seja, 2. 3. 1900, str. 2593-2596.

⁶⁷ SPSHAR, XVI. sesija, 39. seja, 2. 3. 1900, str. 2593-2596.

⁶⁸ Tudi Fran Šuklje je zmotno pričakoval, da bo na podlagi splošne volilne pravice izvoljeni parlament "odpravil ali vsaj oblažil narodnostno borbo ter avstrijskim narodom podaril zaželeni mir na pravični podstavi. Skušnja je dokazala, da sem se v tem pogledu varal in z menoj vred vsi, ki so od splošne in enake volilne pravice pričakovali konec narodnostnega boja v Avstriji." Prim. Šuklje, Sodobniki mali in veliki, str. 259.

⁶⁹ Gerald Stourzh: Die Gleichberechtigung der Nationalitäten in der Verfassung und Verwaltung Österreichs 1848-1918. Wien 1985, str. 89.

 Janez Cvirn

 "WE WANT TO BE CITIZENS WITH EQUAL RIGHTS". GREGOREC'S PROPOSED LANGUAGE
 ACT FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES OF 1899

 S u m m a r y

The Language Ordinances for Bohemia and Moravia (1897) by the Austro-Hungarian Prime Minister Badeni resulted in a forceful resistance of Germans in Bohemia and in the entire Austrian half of the state. The Germans demanded the immediate abolishment of the Language Ordinances and the declaration of German as the official language. At the same time they started obstructing the work of the National Assembly. What had initially been a technical obstruction of the German parties, which were aware that Prime Minister Badeni had to definitely or at least provisionally reach an agreement with the Hungarian half of the state by the end of the year, became increasingly ferocious in the autumn of 1897, so Badeni was forced to resign in the end of November 1897. On 24 February 1898 the new Prime Minister Paul Gautsch revised the Language Ordinances with a special decree, but the change did not satisfy the German opposition. On 7 March 1898 the new government of Count Franz Thun-Hohenstein was instated, and it did not give in to the demands of the German parties that the Language Ordinances should be abolished and that German should be proclaimed the official language. The Prime Minister, in his inaugural (21 March 1898), called upon the Members of Parliament to mitigate the national conflicts and argued for a comprehensive solution of the language issue in the state. In the end of March and in April 1898 an extensive "language discussion" took place in the National Assembly, giving rise to a number of proposals involving complex solutions of the language problem. While the German nationalist parties insisted on the immediate abolishment of the hated Language Ordinances for Bohemia and Moravia and on the proclamation of German as the official language, the Members of Parliament of the small Slavic nations (including Slovenians) demanded that comprehensive legislation should be adopted, which would - in accordance with Article XIX. - regulate the complex linguistic situation in the whole territory of Cisleithania. On 4 May 1898 the Slovenian Member of Parliament Lavoslav Gregorec argued decisively for the act implementing Article XIX.

During the parliamentary vacation the Prime Minister negotiated with the leaders of the larger parliamentary parties in order to reach a compromise, but the negotiations were unsuccessful; thus during the autumn session of the National Assembly the German obstruction continued. On 1 February 1899 Thun postponed the National Assembly until further notice. For a total of eight months he ruled by means of the government's "emergency regulations" according to Paragraph 14 of the Basic Act on State Representation. Pursuant to the resolution of the National Assembly, the German parties (except for the All-German Union - *Alldeutsche Vereinigung*) decided to draw up a programme for the solution of the language issue in the Monarchy. Their consultations resulted in the so-called Whitsun Programme (20 May 1899), which was not an acceptable basis for an agreement for Thun and his (Slavic) allies due to the demands for the abolishment of the Language Ordinances and the proclamations of German for a "general language of intermediation". The German demands were met only when the new Prime Minister Count Clary abolished the hated Language Ordinances on 14 October 1899. However, the abolishment of Language Ordinances did not resolve the tense situation. The German obstruction in the parliament was immediately replaced by the Czech obstruction, which was no less destructive. In these circumstances, on 16 December 1899, the Slovenian Member of Parliament Lavoslav Gregorec submitted a detailed draft "Language Act for the Protection of National Minorities" in the sense of Article XIX of the Basic Act to the National Assembly, which - in comparison with all similar proposals - demanded a consistent implementation of linguistic equality in the whole territory of Cisleithania. Even though Gregorec's Draft Act was entitled "Language Act for the Protection of Minorities", it was not only limited to the question of language; it also provided for the division of the Provincial Assemblies (as well as provincial school councils and provincial peasants' councils) into national sections or departments (*curiae*). The Draft Act was a substantiation of the previous Gregorec's demands for "national autonomy" through the act implementing Article XIX, which he argued for in the National Assembly many times since his arrival to Vienna in 1887. His proposal was one of the most interesting attempts at solving the linguistic and national issues in the time of mounting national conflicts in Austria.

www.sistory.si

By digitalising the Slovene historical sources and literature and transferring their contents online, we want to provide the public an easier and more comprehensive access to data on this country's background

Sistory is an education and research portal of Slovene historiography. By transferring older and contemporary documented publications to a new media and technology, we sustain the relevancy of historical knowledge and discourse engendered in the form of scientific papers, articles, reviews, reports, collected and published secondary as well as primary sources and monographs.

The *Sistory* portal is aimed at the historiography in its entirety. A digitalised database of historiographic literature and sources means the formation of an information database with a wide content range. It is this very diversity in terms of content and chronology, along with public access, that is important, because it allows - both to researchers of various disciplines, as well as interested public - the retrieval of digitalised contents as well as their use in scientific studies and research. The digitalisation of Slovene historical literature and sources provides easier and more comprehensive accessibility to a wide variety of users. In this way, both professionals and laymen gain admittance to the historiography and knowledge of Slovenia's past.

In addition to promoting the findings of Slovene historiography, the *Sistory* portal also establishes a platform for international and interdisciplinary discussions by allowing local, national and international connections in the field of research and education. Furthermore, it is open to discussions on current events and news publications. Thus the portal is aimed at professionals, researchers, teachers, students, and those interested in the past. We plan to upgrade the pages with new links, additional contents, contributions, monographs and sources. The pages currently presented are still under construction. This is just the beginning. Thus anyone - researcher, professor, student or the curious - is welcome to participate, expand its contents, develop new ideas and give personal views on possible dilemmas. In this way we can preserve the documents and material relevant to Slovene history.